
DE HARINGKONING – FLORIS BENNEMA

De haringkoning is een mythische vis. Rond 1500, in de tijd dat het vissen naar haring een grote vlucht nam, waren vissers erop gebrand om deze koning in hun netten aan te treffen. Haringvissers uit Nederland, Engeland en Noorwegen vertelden verschillende verhalen over deze koning. Volgens sommigen was hij op een bijeenkomst van alle vissen verkozen tot hun aanvoerder. Soms werd er zelfs bij verteld dat dit verenigd leiderschap de vissen zou helpen in hun strijd tegen de vogels. Maar algemener was de overtuiging dat de haringkoning te vinden was aan de kop van grote haringscholen, de aanvoerder zwom voorop.

Kunnen we meer te weten komen over deze mysterieuze vis? Ja, bijvoorbeeld in het prachtige *Visboek* van Adriaen Coenen uit 1578 worden twee bladzijden aan de haringkoning gewijd [Het *Visboek* is in gedigitaliseerde vorm te vinden op de site van de Koninklijke Bibliotheek (www.kb.nl/webexpo/visboek.html); Coenen's onvoltooide Haringkoningboek bevond zich in het, recent ingestorte, stadsarchief van Keulen]. Coenen is een goede bron: als Scheveninger vis-handelaar, strandvonder en visveilingmeester sprak hij met haringvissers en noteerde hun verhalen. Ze bleken graag een haringkoning in hun netten aan te treffen, deze was de voorbode van een goede vangst: *Desen rooden vische die bij alle onse vischers den koninck van den harinck altijd is genaemt. En dit om dat hij alle somers mede onder een groote menigthe van den haringhen gevanghe wordt. En ik hebe vischers hooren seggen dat sij wel verblijt sijn als sij een of meer aldusdanighen koninck vanghen op goede hope dat veel harinc te vanghen. Want haer gelove ende meninghe is dat waer den koninck is daer groote menigthe zij van haringhen.*

WELKE SOORT?

Coenen's verhaal maakt nieuwsgierig naar de koning. Is ook te achterhalen om welke vissoort het hier gaat? Het lijkt eenvoudig: tegenwoordig wordt meestal verwezen naar de riemvis (*Regalecus glesne*), een lange, bandvormige oceanische vis die af toe op onze stranden aanspoelt. Ook de Dikke van Dale vermeldt bij het woord haringkoning deze soort als eerste, gevolgd door een korte vermelding van de zonnevis (*Zeus faber*). Waarschijnlijk speelt hier de invloed uit het Engelse taalgebied een rol: de riemvis wordt daarin naast

'oarfish' ook 'King of Herrings' genoemd. Deze overeenkomst met het Engels lijkt logisch: onze haringvissers visten meestal in Engelse wateren. Maar laten we toch eens verder kijken.

Coenen beschreef de haringkoning als volgt: *Onse vischers die met die harinck buysen in de Noortzee onder Englant en Schotlant en die eylande als Fayez hil (Fairhill, nu Fair Isle) en Hitlant (Shetland) om de harinck vischen nomen dese vische den koninck van den harinck en deze vische is gans root als den zeehaen (Rode Poon) en is versche gegeten den selfden smaecke als den zeehaen dan hij heeft scillen grooter dan den harinck en is bij naest dat faitsoen (vorm) dan hij ronder en dicker is. Dese vischers vangen der onder hondert duisent haringhe die sy vange eine aldus danighen Coninck.* Ook heeft hij een illustratie van de *Kooninck van de harinc*, compleet met kroontje, in zijn boek opgenomen (foto 7).

Figuur 1: De Haringkoning volgens Coenen.

De tekening stelt in ieder geval geen riemvis voor, maar duidelijk om welke vis het wel gaat, wordt het ook niet meteen. Gelukkig zijn er meer oude bronnen en zijn woorden die hierin voorkomen tegenwoordig op internet te raadplegen in de Geïntegreerde Taalbank (<http://gtb.inl.nl>). Uit deze en andere bronnen blijkt dat de mul ofwel de Koning van de Poon (*Mullus surmuletus*) de meest waarschijnlijke kandidaat is (tabel 1).

Terug naar Coenen. *Een rode vis met grote schubben* klopt: een op diepte gevangen mul is rood en deze vis heeft forse schubben (Nijssen & De Groot, 1980). Wel valt het op dat Coenen de opvallende kindraden van de mul niet vermeldt. *Smaakt als een rode poon*: dit vroeg om een kleine proefneming, temeer daar mul en poon beide bekend staan als smakelijke vissen. Verse mul was wat lastig te vinden, maar uiteindelijk lagen ze op ons bord. De mul-hypothese werd niet verworpen: mul was weliswaar iets 'zoeter' dan poon, maar toch bleek hun smaak redelijk overeen te komen.

Rest nog de waarneming dat de vissers ongeveer *1 koning* vingen op *100.000 haringen*. Dat is niet veel, zo zeldzaam is de mul ook weer niet. Toch kan dit wel kloppen; de haringvissers visten vanuit hun *buysen* met drijfnetten.

Goede netten om haringen te vangen, maar niet een bodembewonende soort als de mul. Al met al past Coenen's beschrijving van de haringkoning goed bij de door zijn tijdgenoten aangegeven kandidaat: de mul.

Naam	Soort	Jaar	Auteur	Omschrijving
Zeeconinck	Mul (<i>Mullus surmuletus</i>)	1567	Junius, H.	Mullus barbatus Ein barb
Koninck van de harinck	Mul (waarschijnlijk)	1580	Coenen, A. (noot 1)	.. Root als een zeehaen ; .. scillen grooter dan den harinck
See-koninck	Mul	1588	Kilhanus, C.	Mullus barbatus (noot 2)
Zeekoninck	Mul	1613	Uterverius, J.C. (noot 1)	Mullus
Haringkoning	Draakvis (<i>Chimaera monstrosa</i>)	1704	Hannot, S.	Draakvisch? / Zeerat
Koning van de haring	Mul	1760	Gronovius, L. T.	Mullus cirris geminis, corpore rubro
Koning van den haring	Mul	1762	Baster, J. (noot 1)	Mullus barbatus (noot 2)
Koning van haring	Mul	1765	Houttuyn, F.	Barbeel, Mullus barbatus
Haringkoning	Draakvis	1778	Halma, F.	Draakvisch? / Zeerat
See-koninck	Mul	1811	Weiland, P.	Mullus barbatus (noot 2)
Haringkoning	Draakvis	1842	De Selys-Longchamps, E.	Zeerat
Haringkoning	Riemvis (<i>Regalecus glesne</i>)	1858	Schlegel, H.	..bestaan de buikvinnen ieder uit een enkelen ... straal
Koning der koningen	Mul	1870	Schuermans, L.W.	Zeebarbeel of Mul
Koning der haringen	Mul	1873	De Bo, L.L. de	Mullus surmuletus
Haring Koning	Draakvis	1897	Maitland, R.T. (noot 1)	Chimaera monstrosa
Haringkoning	Draakvis	1902-1908	Vivat's Encyclopedie	Zeerat, C. monstrosa
Haringkoning	Zonnevis (<i>Zeus Faber</i>)	1906	Vivat's Encyclopedie	Zonnevisch, Zeus faber
Haringkoning	Fint (<i>Alosa fallax</i>)	1935	Redeke, H. C.	Fint

Tabel 1: Haringkoning en Zeekoning in oude Nederlandse bronnen. Noten: 1 = Uijt andere bron dan de Geïntegreerde Taalbank (<http://gtb.inl.nl>); 2 = De huidige *Mullus barbatus* is een zuidelijker soort en komt uiterst sporadisch voor in de Noordzee.

DE ECHTE HARINGKONING

Vele bronnen (zie tabel 1) beschrijven de haringkoning. Laten we in het geval van oude koningen nieuwere bronnen wantrouwen: de haringkoning is de mul ofwel de Koning van de Poon. Tot slot, uit Coenen, een raadseldicht:

*Het es een Coninck van groote macht
Die altijd reyst bij dage ende bij nacht
Nochtans en heeft hij burch noch casteel
Hi en heeft in hemel in aerde in de helle geen deel
Het is heyden noch kersten u wel versint
Nochtans is hi al der werelt vrient
Elc wenst hem doot of ghevanghen
Nae hem hebben veel menschen verlangen
Wij kersten laten voor hem so menich man
Soe dat wijf ende kinderen bescrijen dan.*

DANKWOORD

De Koninklijke Bibliotheek gaf toestemming voor het opnemen van de illustratie uit Coenen's Visboek. Mijn dank hiervoor.

SUMMARY

Just like the *King of Herrings* the Dutch *haringkoning* is currently considered to be the oarfish (*Regalecus glesne*). This article describes a literature review of old Dutch sources which revealed that the *haringkoning* originally referred to the red mullet (*Mullus surmuletus*). As British and Dutch fishermen fished for herrings in common waters, it would be interesting to do a similar review for the *King of Herrings* in English sources.

LITERATUUR

COENEN, A., 1580. *Visboek*. Scheveningen.

ALDROVANDI, C. & J.C. UTEVERIUS, 1613. *De Piscibus Libri V et de Cetis Lib Unus*.

BASTER, J., 1762. *Natuurlijke Uitspanningen ..*, deel 1. Jan Bosch, Haarlem.

MAITLAND, R.T., 1897. *Prodrome de la faune des Pays-Bas et de la Belgique flamande ou énumération systématique de tous les animaux y observés depuis 1679-1897 excepté les araignées et les insectes*. E. J. Brill, Leiden.

NIJSSSEN, H. & S.J. DE GROOT, 1980. Zeevissen van de Nederlandse kust. *Wet. Med. K.N.N.V.* nr. 143. KNNV, Hoogwoud.

E-mail adres van de schrijver: f.p.bennema@xs4all.nl

Foto 7. De Haringkoning volgens Coenen.

Foto 8: Intacte vrucht (peul) van *Pterocarpus indicus* met vleugel rondom (bron Wikipedia).

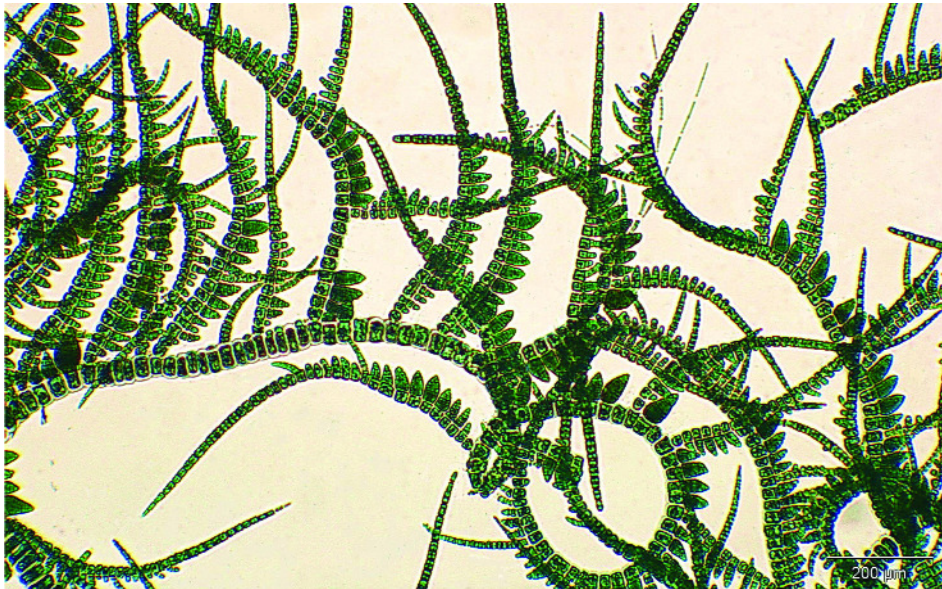

Foto 9. *Hincksia hincksiae*, een relatief frequente soort op pontons bij de schutsluis, elders (zeer) zeldzaam (foto: Herre Stegenga).